

O FORMÁCH PRECHODU OD KAPITALIZMU K SOCIALIZMU

FRANTIŠEK VARTÍK

V súčasnom období do popredia teoretického i praktickopolitického života osobitne vystupujú problémy foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu. Celý rad problémov, súvisiacich s danou otázkou, vyžaduje si dôkladné preskúmanie a rozbor získaných poznatkov z výstavby socializmu v SSSR a v ľudovodemokratických krajinách i rozbor súčasných podmienok v medzinárodnej situácii, ktorá sa existenciou socializmu zmenila a neustále sa mení v prospech pokrokových síl. Narastajúca revolučnosť ľudových mäs a príťažlivosť socializmu v mnohom umožňuje uplatnenie *nových* foriem na uskutočnenie tejto základnej premeny. Súčasne treba vyvrátiť a rozbiť rôzne revizionistické a sociálnodemokratické teórie, ktoré sa snažia podlomiť základné tézy marxizmu. V situácii, aká sa vytvorila po XX. sjazde KSSS v súvislosti s rozvojom marxisticko-leninského učenia o formách prechodu, keď sa na jednej strane kritizovalo dogmatické chápanie otázok foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu, vyrástlo reálne nebezpečenstvo upadnutia do druhého extrému, ktorým je precenenie „špecifických“, národných znakov foriem prechodu v jednotlivých krajinách, popieranie základných a pre všetky krajiny záväzných úloh nevyhnutných pre uskutočnenie socialistickej výstavby.

Imperialistické sily sa celkom sústredili na využitie tejto situácie. Videli v nej príležitosť narušiť jednotu komunistických strán v kapitalistických krajinách, príležitosť rozbiť ideovú a politickú jednotu marxistických strán krajín socializmu, odtrhnúť ich od SSSR.

Toto nebezpečenstvo mohlo narásť preto, lebo v radoch niektorých komunistických strán, a to predovšetkým v samom vedení Sväzu komunistov Juhoslávie, sa stratili zo zreteľa internacionálne povinnosti, čím sa objektívne hnala voda na mlyn reakcie a imperializmu. Začali sa hlásať tézy, ktoré nemožno označiť inak ako revíziu základných poučiek marxizmu-leninizmu, tézy popierajúce vedúcu úlohu marxistickej strany a nevyhnutnosť diktatúry proletariátu, tézy, hlásajúce odumieranie štátu. K tomuto druhu škodlivých názorov sa priradujú aj výmysly o hegomizme a vykorisťovateľských tendenciách Sovietskeho sväzu voči socialistickým krajinám. Nástrojom ideologickej diverzie buržoázie je rozduchavanie otázok tzv. demokratizácie, národného komunizmu, ľudového kapitalizmu atď. Jedným z hlavných nebezpečenstiev pre medzinárodné revolučné hnutie robotníckej triedy v súčasnosti je revizionizmus.

Ľudská spoločnosť predstavuje zložitý a osobitný jav objektívnej reality. Cesty jej pohybu a vývinu sú zákonité, no formy, v ktorých sa tento vývin uskutočňuje, sú mnohotvárne, tak ako sú mnohotvárne a rozdielne vnútorné a vonkajšie podmienky, v ktorých tento vývin a zmeny prebiehajú. Celé doterajšie dejiny poskytujú

nevyvrátiteľné dôkazy o tom, že ľudská spoločnosť zákonite prechádza od jednej spoločenskej formácie k druhej. Pôsobenie všeobecných zákonitostí vývinu spoločnosti malo v jednotlivých krajinách rozdielne formy a cesty, v ktorých sa presadzovali podľa konkrétnych podmienok a osobitností tej ktorej krajiny. V dejinách pri ich zákonitom chode a vývine, pri ktorom sa presadzovali základné zákonitosti spoločenského vývoja, nenájdeme nikde nijakú šablónu a schému, podľa ktorej by sa vývin a prechod od jednej spoločenskej formácie k druhej uskutočňoval vždy a všade. Všeobecné zákonitosti sa presadzovali (a to zákonite) množstvom rozličných foriem. Tak napríklad vznik, vývin a zánik otrokárstva a prechod k feudalizmu v Grécku, v Ázii a u Slovanov i vznik a rozvoj kapitalizmu v Taliansku, v Anglicku, či Rusku svedčí o mnohotvárnosti foriem a ciest, ktorými sa realizoval tento zákonitý stupeň spoločenského vývinu.

Marxizmus-leninizmus na základe poznania zákonov vývinu spoločnosti dokázal nevyhnutný zánik kapitalizmu a vytvorenie socialistickej spoločnosti. Hlbokou analýzou spoločenských pomerov sa súčasne poukázalo na zákonitú rozmanitosť foriem a ciest, ktorými sa v jednotlivých krajinách uskutočňoval prechod od kapitalizmu k socializmu. Prechod od kapitalizmu k socializmu charakterizoval K. Marx v Kritike Gothajského programu takto: „Medzi kapitalistickou a komunistickou spoločnosťou leží obdobie revolučnej premeny jednej spoločnosti na druhú. Tomu zodpovedá i politické prechodné obdobie, v ktorom štát nemôže byť nič iné ako *revolučná diktatúra proletariátu*.“¹

Marxizmus ako živé a rozvíjajúce sa učenie vyvíja sa spolu s vývinom podmienok, *prehľbuje a preveruje sa hlbokým poznaním* a praktickou revolučnou činnosťou. Zákonitý prechod od kapitalizmu k socializmu a mnohotvárnosť ciest a foriem, ktorými sa bude tento proces uskutočňovať, vedecky postihol V. I. Lenin, keď napísal: „Všetky národy dospejú k socializmu, to je neodvratné, avšak všetky neprídu rovnako, každý vnesie svojráznosť do tej či onej formy demokracie, do toho či oného špecifického druhu diktatúry proletariátu, do toho či oného tempa socialistických premien rôznych stránok spoločenského života. Niet nič teoreticky úbohejšieho a prakticky smiešnejšieho ako „v mene historického materializmu“ maľovať si budúcnosť v *tomto* ohľade jednotvárnou šedou farbou: bola by to hrozná mazanica, nič viac.“²

Prechod od kapitalizmu k socializmu znamená najzákladnejšiu premenu, aká sa v dejinách spoločnosti uskutočnila. Vznik, vývin a zánik jednotlivých spoločenských formácií, ich vystriedanie a nahradenie druhými vo všetkých častiach sveta svedčí o zákonitom vývine ľudskej spoločnosti. Pritom nikde v dejinách nenachádzame pre vznik predsocialistických spoločenských systémov jedinú, pre všetky krajiny záväznú formu, šablónu prechodu z jedného systému do druhého; v celej šírke sa presadzuje zákonitý výskyt mnohotvárnosti foriem a ciest aj pri prechode od kapitalizmu k socializmu. Táto premena nevyhnutne musí prebiehať v jednotlivých krajinách v odlišných formách podľa konkrétnych podmienok.

Historické zvláštnosti a tradície jednotlivých krajín, rozdielnosti ekonomického, politického a kultúrneho života, národné zvláštnosti atď., ktoré existujú za kapitalizmu medzi jednotlivými krajinami, i konkrétne vnútorné aj medzinárodné podmienky, za ktorých sa prechod k socializmu uskutočňuje, prejaví sa v celej šírke v odlišnostiach príslušných foriem a ciest, ktorými sa jednotlivé krajiny budú uberať

¹ K. Marx, Fr. Engels, *Vybrané spisy* 2, 1953, 26.

² V. I. Lenin, *Spisy* 23, Bratislava 1956, 62.

k socializmu. „Dokonca trusty, dokonca banky za dnešného imperializmu, ktoré sú rovnako nevyhnutné za vyspelého kapitalizmu, nie sú rovnaké vo svojej konkrétnej forme v rôznych krajinách. Tým viac nie sú rovnaké politické formy v popredných imperialistických krajinách, v Amerike, Anglicku, Francúzsku a v Nemecku, hoci podstatu majú spoločnú. Tá istá rôznorodosť sa prejaví aj na ceste, ktorú prekoná ľudstvo od dnešného imperializmu k socialistickej revolúcii zajtrajška.“³ A na druhej strane, pri všetkých osobitnostiach a zvláštnostiach tohto procesu v jednotlivých krajinách má tento proces spoločnú podstatu. Základné a podstatné stránky a úlohy sú v ňom rovnaké pre všetky krajiny, vstupujúce na cestu socializmu. *Socialistická revolúcia má v každých podmienkach a v každej krajine rovnakú sociálnu podstatu, rovnaký historický obsah bez ohľadu na formy, ktorými sa uskutočňuje.*

Kvalitatívna odlišnosť zmien, prebiehajúcich na prechode od kapitalizmu k socializmu, t. j. zmien, ktoré neprinášajú nové formy súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov a vykorisťovanie, ale obe likvidujú, spôsobuje, že prechod od kapitalizmu k socializmu vykazuje vcelku určité osobitosti, odlišnosti od zákonitostí, spoločných všetkým predchádzajúcim formáciám.

Na prvom mieste je to vytváranie nových výrobných vzťahov, ktoré sa vo vývine všetkých predsocialistických formácií vytvárali už v lone starej spoločnosti. Socialistické výrobné vzťahy v dôsledku svojej základnej odlišnosti môžu vzniknúť až po uchopení moci pracujúcimi. Tak aj sama socialistická revolúcia, uchopenie politickej moci na rozdiel napr. od buržoáznej revolúcie nezavršuje revolučný vývin, ale ňou iba začína. Politická moc sa stáva nástrojom pretvárania spoločnosti, pričom prvýkrát v dejinách vystupuje v celej šírke do popredia úloha uvedomelého vytvárania a usmerňovania nových výrobných vzťahov, úloha uvedomelého prebojovania poznaných zákonov spoločenského vývinu. Realizovanie týchto úloh kladie veľké nároky na marxistickú stranu ako revolučný predvoj, na proletársky štát a na uvedomelosť mas, bez ktorých nemožno úspešne zvládnuť úlohy prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu.

Vybudovanie socialistickej spoločnosti nie je vecou jedného revolučného aktu, ale zaberá celé historické obdobie, nazývané prechodným, v ktorom sa vybojováva uplatnenie zákona záväzného súladu výrobných síl s charakterom výrobných vzťahov. V priebehu tohto obdobia sa likviduje kapitalistický a vytvára sa socialistický spôsob výroby. Formy tohto prechodu, ako sme hovorili už prv, závisia od konkrétnej spoločenskej situácie. Politická, ekonomická a sociálna situácia spoločnosti, historické tradície a národné zvláštnosti i podmienky medzinárodnej situácie, to sú faktory, ktoré určujú príslušné formy a cesty prechodu od kapitalizmu k socializmu.

Otázka foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu nie je dnes už iba teoretickým problémom, ale aj otázkou bezprostrednej praxe v celom rade krajín, budujúcich socializmus i krajín, ktoré pred touto úlohou stoja.

Sovietsky sväz ako prvá krajina nastúpil a dovŕšil budovanie socializmu a dnes sa nachádza na prechode ku komunizmu. Výstavbou socializmu dal Sovietsky sväz základ pre ďalšie potvrdenie a rozvinutie marxistického učenia o prechodnom období. Poznatky získané pri výstavbe socializmu v Sovietskom sväze stali sa zdrojom poučenia pre ostatné krajiny. Pritom treba mať na zreteli predovšetkým podstatné stránky skúseností o zákonitostiach revolučných premien pri budovaní socializmu. Využitie poznatkov a skúseností z budovania socializmu je veľmi dôležité, no predpokladá skutočne marxisticky tvorivý a nedogmatický prístup. Historické podmienky,

³ V. I. Lenin, *Spisy* 23, Bratislava 1956, 62.

za ktorých sa prechod k socializmu uskutočňoval v Sovietskom sväze, hospodársko-politická štruktúra bývalého cárskeho Ruska sa plne odrazila v úlohách, pred ktoré boli postavení pracujúci tejto krajiny a i v metódach, ktorými sa riešili.

Socialistická revolúcia v Sovietskom sväze znamenala prvý a v dôsledku toho najťažší prelom v imperialistickej refazi. Táto revolúcia sa vyvíjala v podmienkach ozbrojenej imperialistickej intervencie, čo vtlačilo celému revolučnému procesu určité osobitné črty.

Mimoriadne ťažké podmienky vnútorného života i vonkajšie ťažkosti, ktoré musela prvá socialistická krajina prekonávať, v mnohom si vyžiadali opatrenia a metódy, ktoré nie sú a nemusia byť záväzné pre ostatné krajiny, nastupujúce túto cestu v iných vnútorných a medzinárodných podmienkach. Prechod Sovietskeho sväzu od kapitalizmu k socializmu musí sa teda chápať v konkrétnych historických podmienkach, pričom treba vidieť aj osobitnosť situácie, za ktorej sa budovanie socializmu v SSSR uskutočňovalo, treba vedieť rozlíšiť záväznosť úlohy od formy, ktorou sa táto úloha plní. Marxisti nikdy nepredpokladali, že revolučná cesta jednej krajiny k socializmu musí sa v *nezmenenej forme* do posledného písmena zopakovať pri vývine ďalších krajín. Také poňatie otázky v základe odporuje marxizmu. Ale súčasne odporuje marxizmu popieranie, prehliadanie a ignorovanie všeobecných stránok procesu socialistickej výstavby v SSSR. A nebolo by rovnako nič cudziejšieho marxizmu ako urobiť z foriem a metód uplatnených v jednej krajine šablónu, podľa ktorej má prebiehať vývin v ďalších krajinách, bez ohľadu na podmienky a čas. „Vývoj revolúcie — povedal V. I. Lenin — prebieha v rôznych krajinách v rôznych formách, rôznym tempom (a nemôže prebiehať ináč).“⁴ Mnohotvárnny spoločenský život je v neustálom pohybe, vyvíja sa a prináša stále nové problémy, ktoré nemožno riešiť nijakými vopred pripravenými návodmi. Niekoľko rokov po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii upozorňoval V. I. Lenin zakaukazských komunistov na nevyhnutnosť nedogmaticky uplatňovať taktiku ruských boľševikov v konkrétnych vnútorných a medzinárodných podmienkach. „Vrážali sme prvý klin do svetového kapitalizmu. Klin je vrazený. Ubránili sme sa v zúrivej, nadľudskej, ťažkej a vyčerpávajúcej, mučivo krutej vojne proti bielym eserom, menševikom, ktorých podporovala celá Dohoda, jej blokáda, jej vojenská pomoc.“ — Takto hovorí V. I. Lenin a pokračuje:

„Vy, súdruhovia kaukazskí komunisti, nemusíte vrázať klin, vy musíte vedieť veľmi opatrne a sústavne vytvárať nové, využívať pritom pre vás výhodnú medzinárodnú situáciu roku 1921. Aj Európa, aj celý svet v roku 1921 nie je už ten, čo bol v rokoch 1917 a 1918.

Nekopírovať našu taktiku, ale samostatne premyslieť príčiny jej svojráznosti, jej podmienky a výsledky, neuplatňovať vo svojej krajine literu, ale ducha, zmysel, ponaučenie zo skúseností rokov 1917 a 1921.“⁵

Predovšetkým však je potrebné vidieť to nové a veľké, čo do dejín prináša boj za víťazstvo socialistickej revolúcie v Sovietskom sväze, vidieť to spoločné, čo je z cesty Sovietskeho sväzu záväzné pre všetky ostatné krajiny. V nerozlučnej jednote s odhalením zákonitého výskytu mnohotvárnnych foriem a ciest k socializmu zdôrazňoval V. I. Lenin medzinárodný význam ruskej revolúcie. „V prvých mesiacoch po tom, čo si proletariát vydobyl v Rusku politickú moc (25. X. — 7. XI. 1917), mohlo sa zdať, že pre obrovský rozdiel medzi zaostalým Ruskom a vyspelými zápa-

⁴ V. I. Lenin, *Spisy* 28, Bratislava 1954, 62.

⁵ V. I. Lenin, *Spisy* 32, Bratislava 1955, 294.

doeurópskymi krajinami bude sa revolúcia proletariátu v týchto krajinách veľmi málo podobáť našej revolúcii. Teraz už máme k dispozícii veľké medzinárodné skúsenosti, ktoré s absolútnou určitosťou svedčia o tom, že niektoré základné črty našej revolúcie nemajú miestny, úzko národný, len ruský, ale medzinárodný význam.“ V tejto súvislosti V. I. Lenin ďalej pokračuje: „... v danej historickej situácii sa veci majú práve tak, že ruský vzor ukazuje v š e t k ý m krajinám všeličo, a to veľmi podstatné z ich nevyhnutnej a neďalekej budúcnosti. Uvedomeli robotníci vo všetkých krajinách to dávno pochopili...“⁶

História nevyvrátiteľne už potvrdila hlboko vedecky podložené závery V. I. Lenina. Vznik a vývin ľudovodemokratických krajín po 2. svetovej vojne je názorným príkladom mnohotvárnosti ciest a metód uskutočňovania socialistickej výstavby, no súčasne vývin ľudovodemokratických krajín v Európe a v Ázii potvrdil medzinárodný význam skúseností Sovietskeho svazu. Potvrdil, že zvláštnosti cesty jednotlivých krajín nevylučujú, ale zákonite predpokladajú základné spoločenské črty a zákonitosti socialistickej revolúcie a socialistickej výstavby vo všetkých krajinách. *Revolučný vývin, uskutočňujúci sa po 2. svetovej vojne v ľudovodemokratických krajinách je pokračovaním historickej cesty, započatej Veľkou októbrovou socialisticou revolúciou, ktorá prekliesnila hlavnú cestu k socializmu, odhalila základné črty a zákonitosti platné pre všetky krajiny, ktoré nastúpia cestu od kapitalizmu k socializmu.*

Lenin upozorňoval na skutočnosť, že Marx ani sebe ani budúcim vodcom socialistickej revolúcie nezvážoval ruky, pokiaľ ide o formy, metódy a spôsoby prevratu, lebo dobre vedel, aké množstvo nových problémov sa môže vynoriť, ako sa počas prevratu zmení celá situácia, ako často a prenikavo sa bude meniť počas prevratu.

Teória socialistickej revolúcie sa neustále obohacuje a rozvíja riešením nových úloh, ktoré pred marxistov stavia neustále sa meniaci spoločenský život.

Rozvíjať teóriu socialistickej revolúcie sú povolané marxistické strany robotníckej triedy, ktoré musia nájsť spôsob ako aplikovať všeobecné zvláštne zákony marxistickoleninského učenia v konkrétnych podmienkach tej ktorej krajiny. Príkladom takéhoto tvorivého rozvíjania všeobecných zákonov vývinu spoločnosti k socializmu je napr. Komunistická strana Číny.

Komunistická strana Číny, ktorá v roku 1952 vytýčila generálnu líniu strany pre prechodné obdobie, vedela veľmi dobre aplikovať učenie marxizmu-leninizmu na špecifické podmienky svojej krajiny. Jednou z pozoruhodností pri taktike uplatňovanej Komunistickou stranou Číny je napr. otázka spojencov robotníckej triedy na ceste k socializmu. Táto komunistická strana pri vypracúvaní generálnej línie pre prechodné obdobie vychádzala zo skutočnosti, že Čína je krajina priemyslove zaostaná, agrárna, s veľkými zvyškami feudalizmu; vychádzala aj zo vzťahov, ktoré sa vytvorili medzi robotníckou triedou a ostatnými vrstvami pracujúceho ľudu na jednej strane a tzv. národnou buržoáziou na druhej strane v čase boja proti imperializmu a na tomto základe vypracovala taktiku spojenectva s národnou buržoáziou. Na premenu starej ekonomiky určila komunistická strana v Číne používať metódu pokojnej premeny, nielen pokiaľ ide o poľnohospodárstvo a domácku výrobu, ale aj pokiaľ ide o kapitalistický obchod a priemysel reprezentovaný národnou buržoáziou. V Číne sa v širokej miere uplatňovala forma štátneho kapitalizmu ako prechodná forma pre premenu kapitalistických priemyselných a obchodných podnikov. V takomto procese sleduje komunistická strana súčasne aj úlohu prevýchovy prísluš-

⁶ V. I. Lenin, *Spisy* 31, Bratislava 1954, 15.

níkov národnej buržoázie, a to sa deje v určitej forme triedneho boja medzi robotníckou triedou a roľníkmi a národnou buržoáziou bez toho, žeby došlo k priamej forme vyvlastnenia, k ostrým zrážkam medzi robotníckou triedou a národnou buržoáziou, čo sa uplatňovalo pri likvidovaní kompradorskej buržoázie a statkárov.

Tak po rozsiahlej diskusii XXII. sjazdu Komunistickej strany Veľkej Británie v r. 1952 schválil program, ktorého ústrednú myšlienku tvorí stanovisko o prechode k socializmu vo Veľkej Británii. „Británia príde k socializmu vlastnou cestou. Podobne ako ruský ľud získal politickú moc sovietskou cestou, ktorá bola diktovaná historickými podmienkami a existenciou cárkej vlády a práve tak ako pracujúci v ľudovodemokratických krajinách a v Číne získali politickú moc vlastnou cestou vo svojich historických podmienkach, tak aj britskí komunisti vyhlasujú, že britský ľud môže premeniť kapitalistickú demokraciu na skutočne ľudovú demokraciu tak, že pretvorí parlament, ktorý je produktom historického zápasu Británie o demokraciu, na demokratický nástroj vôle prevažnej väčšiny ľudu. Britský ľud nastolí ľudovú vládu na základe parlamentu, ktorý bude skutočným zástupcom ľudu.“⁷

Významný medzník v učení o formách prechodu od kapitalizmu k socializmu znamená historický XX. sjazd KSSS, na ktorom sa podalo hlboké teoretické zovšeobecnenie skúseností z výstavby socializmu v SSSR a ľudovodemokratických krajinách. Dnes vedľa sovietskej formy prestavby spoločnosti na socialistických základoch existuje aj ľudovodemokratická forma. Táto forma prechodu k socializmu vznikla po druhej svetovej vojne a má na základe konkrétnych historických a sociálnoekonomických podmienok a zvláštností jednotlivých krajín osobitné špecifické črty uplatnenia. XX. sjazd KSSS poukázal na neopodstatnenosť náhľadov, usilujúcich sa vykladať marxistické učenie o prechode k socializmu tak, ako by ono za každých podmienok nevyhnutne predpokladalo násilie a občiansku vojnu. Leninizmus a praktické skúsenosti z budovania socializmu ukazujú, že vládnuce vykorisťovateľské triedy sa nevzdávajú moci dobrovoľne. Ale to, či sa triedny boj za uskutočnenie socialistickej prestavby vyostří, či sa použije násilie alebo nie, to nezávisí natoľko od proletariátu ako od intenzity odporu vykorisťovateľov proti vôli pracujúcich a od toho, či násilie použije sama trieda vykorisťovateľov. Je samozrejmé, že v celom rade kapitalistických krajín, kde je kapitalizmus ešte silný a kde má vládnuca trieda v rukách obrovský vojenský a policajný aparát, je prenikavé zostrenie triedneho boja nevyhnutné.

Zpráva ÚV KSSS i rezolúcia XX. sjazdu KSSS poukazujú na základné historické premeny, ktoré sa uskutočnili na medzinárodnom dejisku v prospech síl socializmu, ktoré otvárajú nové perspektívy pre prechod krajín od kapitalizmu k socializmu. Tieto zmeny spôsobuje predovšetkým skutočnosť, že socializmus prerástol rámec jednej krajiny a stal sa svetovou sústavou, pričom kapitalizmus nemal síl, aby tomuto svetodejinnému procesu zabránil.

Na základe podstatných presunov síl na medzinárodnom dejisku v prospech socializmu v dôsledku neustále vzrastajúcej príťažlivosti socializmu pre robotníkov, roľníkov a pracujúcu inteligenciu kapitalistických krajín XX. sjazd KSSS poukázal na reálnu možnosť zjednotiť pod vedením robotníckej triedy prevažnú väčšinu ľudu v mnohých kapitalistických krajinách, poraziť reakčné protiľudové sily, získať v parlamente pevnú väčšinu a zmeniť ho z orgánu buržoáznej demokracie na nástroj skutočnej vôle ľudu. Sjazd pritom zdôraznil, že „... priaznivejšie podmienky pre víťazstvo socializmu v iných krajinách sa vytvorili len preto, že socializmus zvíťazil v So-

⁷ Za mír, blahobyt a socializmus! Praha 1956, 21—22.

vietskom sväze a víťazí v ľudovodemokratických krajinách. Nevyhnutnou podmienkou tohto víťazstva bolo víťazstvo revolučného marxizmu-leninizmu a dôsledný a energický boj proti ideológii reformizmu a oportunizmu.“⁸

Formy prechodu od kapitalizmu k socializmu pri spoločných základných znakoch sa prejavujú svojou špecifickosťou a osobitosťou jednak v spôsobe dosiahnutia a organizovania politickej moci robotníckou triedou a v jej uskutočňovaní. Zároveň osobitosti tej ktorej formy vystupujú a prejavujú sa v cestách, metódach a spôsoboch, ktorými sa uskutočňuje socialistické pretváranie všetkých oblastí spoločenského života. Tieto cesty, metódy a spôsoby, ako sme už uviedli, sú určené konkrétnou spoločenskou vnútornou aj medzinárodnou situáciou, sú určené osobitosťami ekonomického, sociálneho a kultúrneho života, národnými zvláštnosťami — historickými tradíciami. Je preto potrebné presne vymedziť obsah pojmu forma prechodu od kapitalizmu k socializmu a odlíšiť ho od čiastkových foriem, metód uplatnených pri pretváraní jednotlivých úsekov spoločenského života. Pod formou prechodu od kapitalizmu k socializmu je potrebné rozumieť *súhrn metód, spôsobov a opatrení uplatnených v procese boja za odstránenie kapitalizmu a vybudovanie socializmu*. V tomto smysle možno dnes hovoriť o dvoch vedľa seba existujúcich formách prechodu od kapitalizmu k socializmu, o forme sovietskej a o forme ľudovodemokratickej.

Ľudovodemokratická forma — ako sme už na to poukázali — sa uplatnila v jednotlivých krajinách podľa konkrétnych podmienok a tak vidíme, že sama ľudovodemokratická forma nepredstavuje nijakú univerzálnu schému mechanicky a rovnako sa prejavujúcu vo všetkých krajinách bezohľadne na podmienky, ale že vedľa podstatných základných spoločných znakov tejto formy prechodu k socializmu existujú aj pozoruhodné zvláštnosti a osobitosti, ktoré vyplynuli z konkrétnych podmienok jednotlivých krajín. Je to dôkaz a potvrdenie poučky o rozmanitom a mnohotvárnom konkrétnom prejave všeobecnej spoločnej podstaty.

Dnešné ľudovodemokratické krajiny, keď v nich začínala revolúcia, odlišovali sa navzájom stupňom sociálno-ekonomického vývoja. Táto odlišnosť sa prejavovala predovšetkým medzi európskymi a ázijskými ľudovodemokratickými krajinami. Pritom aj vo vnútri týchto dvoch celkov, medzi jednotlivými krajinami, boli rozdiely v stupni hospodárskeho a politického vývinu (napr. medzi Albánskom a ČSR, NDR a Bulharskom atď.), čo sa potom prejavilo v konkrétnom uplatňovaní ľudovodemokratickej formy prechodu od kapitalizmu k socializmu.

Ako sme uviedli, mnoho nového a marxizmus obohacujúceho prináša socializmus budujúca Čínska ľudová republika, ktorej komunistická strana tvorivo uplatňuje marxizmus-leninizmus a skúsenosti Sovietskeho sväzu vo svojich konkrétnych podmienkach. Svojráznosť foriem prechodu k socializmu sa odráža v rôznosti a mnohotvárnosti foriem diktatúry proletariátu. Pritom treba predovšetkým vidieť úzku spojitosť a zhodu obsahu a podstaty ľudovodemokratickej formy vo všetkých krajinách, vidieť jej zhodu s obsahom sovietskej formy, vidieť rovnakú historickú funkciu, ktorú obidve zohrávajú v spoločenskom živote.

Forma ľudovej demokracie sa osvedčila a vyskúšala vo viac ako desaťročnej existencii ľudovodemokratických krajín. Využívajúc bohaté skúsenosti Sovietskeho sväzu a opierajúc sa o jeho pomoc v bratskej vzájomnej spolupráci medzi sebou, priniesli a prinášajú ľudovodemokratické krajiny mnohé osobitné a špecifické, črty potvrdzujúce pritom základné, všeobecne platné zákonitosti, ktoré pôsobia v boji

⁸ XX. sjazd Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, Bratislava 1956, 987.

o dosiahnutie moci pracujúcimi i v jej uskutočňovaní a aj pri realizovaní socialistickej výstavby.

Ak máme hodnotiť prínos ľudovodemokratických krajín k problémom foriem prechodu k socializmu, musíme vychádzať predovšetkým z historických podmienok, v ktorých sa forma ľudovej demokracie vytvárala a rozvíjala.

Historické podmienky, v ktorých vznikla ľudovodemokratická forma prechodu od kapitalizmu k socializmu, boli mimoriadne priaznivé pre sily pokroku a socializmu. Faktorom, ktorý na prvom mieste ovplyvňoval charakter medzinárodných podmienok v prospech síl socializmu a ktorý spôsoboval odlišnosť situácie od tej, za ktorej uskutočňoval a pristupoval k socialistickej výstavbe Sovietsky sväz, je existencia socialistickej krajiny, ktorej vplyv a medzinárodný význam i príťažlivosť pre pokrokové sily v rozhodnej miere vzrástli víťazstvom nad fašizmom. Prevažná väčšina dnešných ľudovodemokratických krajín bola bezprostredne oslobodená Sovietskou armádou. Víťazný postup tejto armády podnietil v krajinách utláčaných fašizmom široké protifašistické, protiimperialistické národnooslobodzovacie hnutie, v ktorom rozhodujúcu úlohu zohrávala robotnícka trieda, vedená revolučnou marxistickou stranou. Oslobodzovaciu činnosť sovietskej armády treba vidieť v úzkej súvislosti s národnooslobodzovacím hnutím v jednotlivých krajinách. Nepriatelia socializmu pokúšajú sa vysvetľovať vznik ľudovodemokratických krajín tlakom a zásahom zvonka, „exportom revolúcie“ a pod. Druhou zdanlivo odlišnou a protikladnou teóriou je nacionalistická teória popierajúca súvislosť medzi historickým víťazstvom Sovietskeho sväzu a vznikom ľudovej demokracie. Obe tieto „teórie“ majú rovnakú triednu podstatu. Skutočnosť je taká, že bez oslobodzovacej úlohy a víťazného boja Sovietskeho sväzu nad nemeckým fašizmom je nemysliteľný rozmach revolučného národnooslobodzovacieho hnutia, no rovnako bez existencie vnútorných revolučných síl nie je možné vzniknutie nového spoločenského zriadenia.

Vznik ľudovodemokratických krajín bol zákonitým dôsledkom ich vnútorného vývinu, pričom víťazstvo Sovietskeho sväzu nad fašizmom urýchlilo tento vývin a vytvorilo preň neobyčajne priaznivé podmienky. Oslobodenie Sovietskou armádou, ochrana pred imperialistickou intervenciou, hospodárska pomoc Sovietskeho sväzu i jeho pomoc skúsenosťami podstatne uľahčili revolučný vývin ľudovodemokratických krajín, čo spolu s ich hospodárskymi a politickými osobitosťami vytvorilo základ pre nové cesty, metódy a spôsoby riešenia revolučných úloh.

Je skutočnosť, že na cestu ľudovodemokratického vývoja nastúpili krajiny, v ktorých nebol ani jeden sovietsky vojak napr. Albánsko, Vietnam, a na druhej strane, kapitalistický systém sa udržal v krajinách, v ktorých Sovietska armáda bola prítomná, napr. Rakúsko, Fínsko. Teóriami o exporte revolúcie usilujú sa buržoázni ideológovia poprieť nevyhnutnosť i zákonitosť vystriedania kapitalizmu socializmom. Usilujú sa diskreditovať Sovietsky sväz v očiach pracujúcich ľudí kapitalistických krajín. „Export revolúcie“ — táto teória odporuje v základe marxistickému učeniu o vývine spoločnosti, odporuje politike Sovietskeho sväzu, ktorá sa týmto učením riadi. Na druhej strane je neodškriepiteľnou skutočnosťou, že oslobodenie a prítomnosť Sovietskej armády v jednotlivých krajinách znemožnilo imperialistom intervenčným zásahom udusiť mladú revolučnú moc, tak ako to urobili v Grécku a ako svojím zásahom znemožnili po druhej svetovej vojne v Taliansku, Francúzsku a Belgicku revolučný vývin. Prítomnosť Sovietskej armády vytvárala v jednotlivých krajinách podmienky skutočnej slobody a demokracie, za ktorej sa v celej šírke mohla presadiť vôľa väčšiny ľudu.

Dôležitým znakom, ktorý je spoločný ľudovodemokratickým krajinám a z kto-

rého vyplynuli mnohé osobitosti prejavujúce sa v celom ich vývine, je skutočnosť, že revolučný boj sa v týchto krajinách začal ako národnooslobodzovací, protifašistický a proti imperialistický zápas, namierený proti cudzej nadvláde a jej domácej opore. Do tohto boja organizovali komunistické strany široký front demokratických, protifašistických síl, včítane časti buržoázie, najmä strednej. Komunistické strany netratiac zo zreteľa socialistické ciele, zamerali sa na dôsledné uskutočňovanie demokratických, protiimperialistických a v niektorých krajinách protifeudálnych zásahov, ktoré sa postupne prehĺbovali v zásahy socialistického charakteru. V daných historických podmienkach sa mohli aj demokratické premeny dôsledne prebojovávať iba za hegemonie robotníckej triedy. Dôsledný boj za demokratické revolučné premeny umožňovali robotníckej triede odtrhnúť od buržoázie široké vrstvy neproletárskeho obyvateľstva a vytvorenie frontu síl, ktoré za hegemonie robotníckej triedy uskutočňovali postupne revolučné premeny v jednotlivých krajinách. Chrbtovú kosť tohto frontu tvoril zväzok robotníckej triedy a roľníctva.

Už v etape národnooslobodzovacieho boja sa objavili nové formy vedenia a organizovania mas, ktoré vyplynuli z konkrétnych úloh a podmienok, za ktorých sa revolučný boj začínal. Tieto formy sa neskôr široko uplatnili a pri zmenách v obsahu spôsobených triednymi premenami od nástupu revolučného vývinu existujú aj v súčasnosti. Dané historické podmienky umožňovali v boji za uskutočnenie revolučných premien, v boji a organizovaní mas za ich dosiahnutie vznik nových momentov aj v pomere proletariátu voči jednotlivým spoločenským triedam a skupinám. Politické celonárodné organizácie typu nášho národného frontu sa organizovali vo všetkých krajinách (Vlastenecký front, ľudový front atď.) a boli od začiatku predovšetkým výrazom jednoty pracujúcich miest a dedín, výrazom jednoty ľudu. V nich boli zjednotené všetky protifašistické, demokratické sily. Činnosť stredných vrstiev bola priaznivo ovplyvňovaná víťazným bojom Sovietskej armády a nekompromisným bojom robotníckej triedy proti fašizmu a po jeho porážke proti jeho domácej opore a reakcii vôbec. Robotnícka trieda dôsledne prebojovala uskutočňovanie pozemkovej reformy, čím získavala na svoju stranu predovšetkým pracujúce roľníctvo. Tak proces prerastania revolúcie z etapy demokratickej do socialistickej začínal a uskutočňoval sa v jednotlivých krajinách pri spojení robotníckej triedy so širokými ľudovými masami, predovšetkým s pracujúcim roľníctvom.

Skutočnosť, že revolúcia v ľudovodemokratických krajinách sa začínala ako národnooslobodzovací, protiimperialistický boj v podmienkach víťazstva socialistickej krajiny, za účasti širokých vrstiev ľudu na čele s robotníckou triedou vedenou marxistickou stranou, prejavila sa aj v ďalšom vývine v spôsobe uskutočňovania revolučných premien a najmä v spôsobe, akým bola definitívne nastolená politická moc robotníckej triedy. Prerastanie revolúcie z etapy demokratickej do socialistickej uskutočňovalo sa pokojnou cestou, bez občianskej vojny. Pokojná cesta vývinu a prerastania revolúcie v ľudovodemokratických krajinách neznamena, že vývin sa uskutočňoval bez triedneho boja, hladko, podľa teórie oportunistov, pokojným vrastaním kapitalizmu do socializmu. Nič podobného sa v ľudovodemokratických krajinách neuskutočňovalo. Vývin prebiehal v ostrom triednom boji s reakčnými silami, ktoré sa až do definitívneho zvrhnutia a porážky nevzdávali nádeje na zvrátenie a zastavenie revolučného vývinu. Ak v revolučnom vývine ľudovodemokratických krajín neprišlo k občianskej vojne, treba to vysvetľovať predovšetkým bezvýhľadnosťou situácie buržoázie, ktorú spôsobovala nebývala jednota pokrokových síl i to, že bola malá pravdepodobnosť otvorenej podpory kontrarevolučných síl z kapitalistických krajín. Vývin revolúcie pokojnou cestou sa mohol uskutočňovať za tých predpokla-

dov, že v priaznivých medzinárodných podmienkach, vytváraných predovšetkým víťazstvom Sovietskeho sväzu nad nemeckým fašizmom, neobyčajne vzrástli a zosilneli sily pokroku vo vnútri jednotlivých krajín. Porážkou buržoázie, ktorá tvorila oporu nemeckému fašizmu, boli zasiahnuté a otrásené pozície tejto triedy ako celku. Určitý vplyv, ktorý mali buržoázne politické strany na časť pracujúcich v roku 1945, postupne upadal a slabol predovšetkým v dôsledku stále zjavnejšieho odhaľovania a prejavovania sa aj tzv. demokratickej buržoázie ako kontrarevolučnej sily už v procese uskutočňovania demokratických premien. Tieto premeny a boj za ich presadzovanie mali bezprostredne po oslobodení v ľudovodemokratických krajinách ďalekosiahly význam. Skutočnosť, že na čele revolučných premien bola robotnícka trieda vedená marxistickou stranou, niesla už pri demokratických premenách v sebe zárodok diktatúry proletariátu, črty prehlbovania a prerastania revolúcie za hranice demokratických opatrení. Samy demokratické opatrenia a premeny tvorili východisko a súčasť ďalších zmien charakteru socialistického.

Revolučný vývin v ľudovodemokratických krajinách priniesol pozoruhodné zvláštnosti aj v oblasti existencie politických strán. Na protifašistickom boji sa zúčastnili povedľa robotníckej triedy aj roľníctvo, živnostníci, inteligencia a časť buržoázie. Tieto triedy a sociálne skupiny boli reprezentované rôznymi politickými stranami. Existencia viacerých politických strán aj po víťazstve robotníckej triedy nad buržoáziou, po nastolení diktatúry proletariátu je zvláštnosťou, vyplývajúcou z cesty a vývinu revolúcie v ľudovodemokratických krajinách. Existencia viacerých politických strán nenarúša diktatúru proletariátu. Tieto politické strany uznávajú vedúcu úlohu marxistickej strany, zameriavajú svoju činnosť na vybudovanie socializmu. Ich obsah a funkcia sa v porovnaní s obdobím prvej etapy vývinu ľudovodemokratických krajín zmenili. Sú zložkami organizácií typu národného frontu a plnia osobitnú funkciu predovšetkým pôsobením na časť obyvateľstva, na ktoré majú vplyv a ktoré získavajú a zapájajú do socialistickej výstavby.

Priebeh revolučného vývinu v ľudovodemokratických krajinách nevyžadoval, aby boli zbavení politických práv vykorisťovatelia (okrem Rumunska), resp., aby robotnícka trieda mala výhodnejšie postavenie pri voľbách pred inými triedami a sociálnymi skupinami. Lenin upozorňoval na to, že tieto opatrenia, ktoré boli nevyhnutné v podmienkach, za ktorých sa vyvíjala revolúcia v Rusku, nemusia byť záväzné pre ostatné krajiny, ale ich použitie, prípadné nepoužitie bude závisieť od konkrétnych podmienok.

Skúsenosti ľudovodemokratických krajín majú veľký význam pre obohatenie marxistického učenia o formách prechodu od kapitalizmu k socializmu, majú veľký význam pre revolučné strany v kapitalistických krajinách, ktoré stoja pred úlohou odstrániť kapitalizmus a vybudovať socializmus. Majú veľký význam pre revolučné sily koloniálnych a polokoloniálnych krajín, bojujúcich proti imperializmu.

Pozornosť zasluhujú aj konkrétne skúsenosti z cesty Československa, ktoré bolo priemyselne najvyvinutejšou krajinou, nastupujúcou v roku 1945 cestu revolučných premien. Nie náhodou bolo Československo v období, keď sa rozhodovala otázka „kto z koho“, predmetom neobyčajnej pozornosti reakčných zahraničných síl, ktoré sa na príklade Československa usilovali podložiť tvrdenie, že marxizmus a vôbec socializmus sa môže uplatniť iba v krajinách hospodársky zaostalých. Aj domáca buržoázia a jej politickí predstavitelia, skúsení v politických zápasoch z predmníchovskej republiky, snažili sa rôznymi teóriami o západnej demokracii, ktorú malo predstavovať Československo, zastavovať a zvrátiť revolučný vývin.

Komunistická strana Československa prihliadala na národné osobitosti našej

cesty k socializmu, no nikdy ich nepreceňovala. KSČ sa vždy učila a starostlivo prizerala na zásadné skúsenosti Komunistickej strany Sovietskeho sväzu a nedogmaticky, tvorivo uplatňovala marxizmus na konkrétnu spoločenskú situáciu.

Poznatky, získané v politických revolučných bojoch s buržoáziou, či už v orgánoch nastolených revolúciou — v národných výboroch, vo vláde Národného frontu atď. — alebo v takých inštitúciách, ako bol parlament, prispievajú dnes k obohateniu revolučného učenia robotníckej triedy. Pozrime na niektoré stránky pri uplatňovaní a vývine ľudovodemokratickej cesty k socializmu v Československu.

Robotnícka trieda a pracujúci ľud v Československu stál rovnako ako pracujúci ostatných ľudovodemokratických krajín pred úlohami, ktoré dejiny postavili v roku 1917 pred pracujúcim bývalého cárskeho Ruska. Odlišnosť historických podmienok, v ktorých túto úlohu riešili pracujúci Československa, zvláštnosti vnútornej situácie krajiny umožnili vznik určitých osobitostí na ceste a v metódach, ktorými sa zabezpečovalo dosiahnutie rovnakého cieľa: odstrániť kapitalizmus a vybudovať socializmus.

Ako sme uviedli, revolúcia sa ani v Československu nezačínala ako socialistická, ale ako národnodemokratická, ktorá začala postupne prerastať v revolúciu socialistickú. Napriek hospodárskej a politickej vyspelosti Československa, ktoré patrilo už pred druhou svetovou vojnou medzi krajiny, stojace pred úlohou uskutočniť socialistickú výstavbu, musela robotnícka trieda vybojovávať nové úlohy, pred ktoré bola postavená rozbitím republiky, vytvorením protektorátu Čiech a Moravy a tzv. slovenského štátu. Zvrhnúť fašizmus, dosiahnuť štátnu slobodu a národnú nezávislosť, to boli prvoradé úlohy, bez dôsledného uskutočnenia ktorých nebolo možné prikrčiť k revolučným zmenám socialistického charakteru. Tieto úlohy zabezpečovala KSČ v širokej triednej koalícii so všetkými demokratickými, protifašistickými silami, zjednotenými v Národnom fronte.

Revolučná moc, ktorá sa bezprostredne po oslobodení nastolila, nebola ešte diktatúrou proletariátu (hoci jej prvky boli v revolučnej moci od začiatku značné), účastníci sa na nej však popri robotníckej triede, roľníctve a živnostníctve aj predstavitelia časti buržoázie. Za takejto situácie ostávala otázka „kto z koho“ ešte stále nerozhodnutá a bolo ju potrebné riešiť v priebehu ďalšieho revolučného vývinu. Situácia bola neobyčajne priaznivá pre robotnícku triedu a ostatných pracujúcich, na druhej strane zároveň takou istou mierou nepriaznivá pre buržoáziu. V daných podmienkach buržoázia, účastniaca sa v Národnom fronte, nemohla nezahalene bezprostredne po oslobodení bojovať proti záujmom ľudu. Revolučnosť nás bola na postupe a buržoázia, ak nechcela, aby ju postihol osud kolaborantskej buržoázie, musela prijať Košický vládny program a súhlasiť s ním. Musela takto prijať vládny program, vypracovaný komunisticou stranou, ktorý vytyčoval líniu národnej a demokratickej revolúcie v Československu. Buržoázia sa spoliehala, že v ďalšom období, po upadnutí revolučnej vlny, bude môcť ignorovať a mariť požiadavky, vytýčené v programe vlády Národného frontu.

Osobitosťou nových podmienok a ich využitia je skutočnosť, že KSČ riadiac sa učením marxizmu-leninizmu postupovala tak, aby sa už v demokratickej etape našej revolúcie dosiahlo riešenie socialistických úloh. Prvé znaky toho, že revolúcia presiahne rámec demokratických premien, boli už v samej účasti a hegemonii proletariátu v revolúcii a osobitne v úlohe a postavení, aké v nej od začiatku mala komunisticá strana, ktorá volila formy a metódy boja, zodpovedajúce daným historickým podmienkam. Konfiškácia majetku zradcov a kolaborantov bola vcelku demokratickou požiadavkou, no v daných podmienkach bol to úder, zasahujúci nielen národ-

ného, ale aj triedneho nepriateľa. V reťazi revolučných premien znárodnenie v októbri 1945 tvorí priam historický medzník, ktorý svedčí o tom, že protirečenie medzi fašizmom a demokraciou, ktoré v národnooslobodzovacom zápase a bezprostredne po oslobodení bolo hlavným protirečením, sa mení a prechádza v protirečenie medzi buržoáziou ako celkom na jednej strane a pracujúcimi na čele s robotníckou triedou na strane druhej. Samo znárodnenie, ktoré bolo základom pre vznik sektora v podstate socialistického, treba však chápať v úzkej súvislosti s ďalším vývinom revolúcie. Jeho konečný charakter a osud závisel od vývinu udalostí, od definitívneho vyriešenia otázky „kto z koho“.

K rozbitiu starého štátneho aparátu nedošlo naraz. Po rozbití a nahradení rozhodujúcich zložiek postupne sa menili jeho ďalšie zložky, pričom sa aj staré formy naplňali novým obsahom. Ale buržoázia súčasne predstavovala starý obsah v nových formách, čo sa prejavovalo v účasti buržoázie v ľudovodemokratickom štátnom aparáte, v národných výboroch atď.

Komunistická strana, stojaca na čele triednych zápasov, využívala všetky formy a inštitúcie v prospech pracujúceho ľudu, opierala sa o ich bezprostredný revolučný tlak zdola pomocou pozícií, ktoré sa nachádzali v jej rukách, v mocenských orgánoch zabezpečovala postupné prerastanie revolúcie, jej prehlbovanie z etapy demokratickej do socialistickej. Uskutočňovala rozvíjanie revolúcie „zhora“ a „zdola“ súčasne. To znamenalo, že komunistická strana využívala pozície, nachádzajúce sa v jej rukách vo vláde a v orgánoch ľudovodemokratického štátu na to, aby zabezpečovala plnenie Košického vládneho programu ako programu národnodemokratickej revolúcie, aby znemožňovala pokusy buržoázie „uhnúť“ od plnenia prijatých záväzkov. Tento tlak „zhora“ na druhej strane sa opieral a spájal s revolučným tlakom ľudu „zdola“ a vytváral tak silu, ktorá zabezpečovala plnenie vôle ľudu, silu, ktorá zabezpečovala upevňovanie a rozširovanie výdobytkov revolúcie.

Táto súhra síl tlaku „zhora“ a „zdola“ rozhodla aj o porážke reakčnej buržoázie v Československu vo februári 1948.

Takýmto spôsobom využívala komunistická strana aj parlament, ktorý sa z nástroja buržoázie mení v nových podmienkach na nástroj vôle ľudu, na nástroj rozvíjania revolúcie. Na pôde parlamentu odhaľovala komunistická strana reakčnú politiku buržoázných strán Národného frontu, poukazovala na ich protiľudovú politiku, vyvíjala tlak na predstaviteľov buržoázie a revolucionizovala masy. Zo skutočnosti, že v Československu sa v záujme rozvíjania revolúcie využíval parlament, nebolo by správne urobiť záver o parlamentnej ceste k socializmu v Československu. Pozície vo vláde a v parlamente náš ľud nezískal na základe volebného víťazstva, ale ozbrojeným bojom proti fašizmu v Slovenskom národnom povstaní a v májovej revolúcii. No skúsenosti z ďalších revolučných zápasov v procese prerastania revolúcie a skúsenosti z využitia parlamentu v tomto období v mnohom môžu byť podkladom pre rozpracovanie otázok parlamentnej cesty k socializmu. V Československu si pracujúci svojím tlakom vynútili, aby sa parlament stal zrkadlom síl spoločnosti. Taký revolučný čin, akým bolo znárodnenie v r. 1945 a konečne aj definitívne vyriešenie otázky politickej moci vo februári, vybojoval sa na pôde parlamentu a prísne ústavnou cestou, no tomu predchádzali, resp. súbežne s ním prebiehali masové akcie revolučného hnutia ľudu na podporu a vynútenie si týchto premien. Zo skúseností v Československu bolo by možnérobiť záver, že využitie parlamentu pre socialistickú revolúciu predpokladá revolučný tlak a sústavnú podporu mas zdola pre zabezpečovanie a realizovanie revolučných požiadaviek.

V takomto zmysle určitú kladnú úlohu zohralo aj vytvorenie „socialistického

bloku“. Bola to dohoda medzi predstaviteľmi komunistickej, sociálnodemokratickej a národnosocialistickej strany o tom, že pri otázkach plnenia Košického vládneho programu budú postupovať spoločne. Význam tejto dohody sa prejavil osobitne v období prerastania revolúcie z etapy demokratickej do etapy socialistickej, keď sa pravičiarske a reakčné živly vo vedení národnosocialistickej a aj sociálnodemokratickej strany pokúšali mariť uskutočňovanie revolučných premien. „Socialistický blok“ zohral pozitívnu úlohu predovšetkým vo vzťahu k pracujúcim, ktorí boli radovými členmi strán, ktoré spolu s komunistickou vytvárali „blok“. V čase zostreného prebojovávania revolučných opatrení vyvíjali títo pracujúci tlak na vedenie svojich strán, upevňovali jednotu zdola na podporu politiky, uskutočňovanej komunistickou stranou. Takto sa vytvárala sila a jednota ľudu, pred ktorou buržoázia a aj „socialistickí“ odporcovia revolučného vývinu museli ustúpiť.

Organizovanie širokého frontu protifašistických síl a ich zjednotenie v Národnom fronte umožnilo v ďalšom vývine revolúcie, prebiehajúcej v priaznivých historických podmienkach, uskutočňovať osobitnú politiku vo vzťahu robotníckej triedy k ostatným triedam a sociálnym skupinám. Ak napr. v Sovietskom sväze bolo možné získať stredné roľníctvo a stredné vrstvy vôbec až po víťazstve proletariátu a dedinskej chudoby a po upevnení ich moci, v Československu vidíme v dôsledku odlišnosti podmienok iný stav. Vychádzajúc zo vzťahov medzi robotníckou triedou a pracujúcim roľníctvom, ktoré sa vytvorili v národnoslobodzovacom boji, naskytla sa reálna možnosť získať aj stredné roľníctvo ako spojencov robotníckej triedy v procese prerastania a rozvíjania revolúcie z etapy demokratickej do etapy socialistickej. Okrem iných faktorov sa na vytváraní takejto možnosti významne účastnila skutočnosť, že v našej revolúcii sa doslova prelínali demokratické a socialisticke opatrenia. Robotnícka trieda, vedená komunistickou stranou, dôsledne prebojovala demokratické premeny, predovšetkým uskutočnenie pozemkovej reformy. Týmto sa upevňovala dôvera a spojenectvo s pracujúcim roľníctvom, ktoré bolo takto aj spojencom robotníckej triedy, pri súčasnom prebojovaní socialistických opatrení. Prerastanie a ďalšie rozvíjanie revolúcie sa v Československu uskutočňovalo v spojenectve robotníckej triedy s pracujúcim roľníctvom, za podpory ostatných pracujúcich. *Etapu neutralizácie stredného roľníctva nebola v procese rozvíjania revolúcie v Československu nevyhnutná.* Význam a vplyv kulactva sa zmenšoval dôsledným triednym hľadiskom pri uskutočňovaní pozemkovej reformy, z ktorej nemohli ťažiť a silnieť kulaci. Voči kulactvu prevažovali do roku 1948 prvky politiky neutralizácie, čo do značnej miery znemožnilo vytvorenie jednotného frontu buržoázie. Celkove na činnosť stredných vrstiev v Československu priaznivo pôsobili také faktory, ako víťazstvo Sovietskeho sväzu nad fašizmom, dôsledný boj robotníckej triedy, vedenej komunistickou stranou, proti fašizmu, otrásenie pozícií buržoázie, ktorej významná časť bola zasiahnutá samotnými národnodemokratickými opatreniami, namierenými proti domácej opore nemeckého fašizmu, ktorú predstavovala predovšetkým veľkoburžoázia.

Skúsenosti z bojov v rokoch 1945—1948 v Československu môžu byť v mnohom prameňom poučenia pre pracujúcich v kapitalistických (a to aj vysokovyvinutých) krajinách. Československá buržoázia bola silná nielen svojimi hospodárskymi a politickými pozíciami, medzinárodnými zväzkami, ale aj svojimi skúsenosťami. Komunistická strana, uskutočňujúca politiku Národného frontu, vytvárala takto podmienky pre maximálne zjednotenie pokrokových síl, čo umožňovalo v praxi primäť buržoáziu k plneniu záväzkov, ktoré pri vstupovaní do vlády Národného frontu prijala podpísaním Košického vládneho programu.

Cesta a metódy, ktorými sa riešili revolučné premeny v Československu, sa prejavuje aj v štátnej forme. Ľudovodemokratická štátna forma v Československu má rovnakú triednu podstatu ako v ostatných ľudovodemokratických krajinách a ako štátna forma sovietska, t. j. diktatúru proletariátu. A to je podstatné. Ľudovodemokratická štátna forma ako diktatúra proletariátu je skutočná, široká demokracia pre pracujúcich, zabezpečujúca a umožňujúca ich aktívnu účasť na vláde a kontrole. Vedúcou silou v systéme diktatúry proletariátu je komunistická strana, ktorá riadi a usmerňuje jeho činnosť. Štátny aparát je budovaný na zásadách demokratického centralizmu. Demokratizmus ľudovodemokratického štátu sa neustále prehlbuje. Vzhľadom na úlohu dovŕšiť socialistickú výstavbu v Československu v súčasnom období neustále vzrastá hospodárska a organizačná a kultúrno-výchovná funkcia ľudovodemokratického štátu. Významnou je zároveň v súčasnom období (okrem ďalších) funkcia ochrany socialistického vlastníctva a ľudovodemokratického zriadenia. Pritom sú tu určité odlišnosti ľudovodemokratického štátu od sovietskeho vo formách, v ktorých sa prejavuje ich spoločná podstata. Na rozdiel od sovietskej štátnej formy líši sa ľudovodemokratická štátna forma v Československu napr. organizáciou ústredných orgánov štátu, formami organizovania pracujúcich na správe štátu. Miestne orgány štátnej moci, národné výbory, neústia bezprostredne do najvyššieho zastupiteľského orgánu, ale sú priamo podriadené najvyššiemu orgánu štátnej správy. V dôsledku existencie celonárodnej organizácie Národného frontu a na základe existencie viacerých politických strán má vláda určitú črtu koalície, ktorá však v ničom nenaruša plnenie diktatúry proletariátu. V dôsledku historických tradícií a zvyklostí ostáva u nás individuálna hlava štátu. To sú niektoré osobitosti štátnej formy diktatúry proletariátu v Československu. Odlišnosti ľudovodemokratického štátu od sovietskeho sú vo formách a nedotýkajú sa podstaty. Sú to dve formy, v ktorých v súčasnom období existuje socialistický typ štátu.

*

Marx a Engels od založenia revolučnej strany viedli pracujúcich k medzinárodnej solidarite pod heslom „Proletári všetkých krajín, spojte sa!“ V. I. Lenin poukázal na to, že kapitalizmus predstavuje medzinárodnú silu a na jeho porazenie je potrebná medzinárodná jednota robotníkov. Proletársky internacionalizmus bol vtelený aj v činnosti strany založenej V. I. Leninom ako aj v činnosti ostatných politických strán, riadiacich sa marxizmom-leninizmom na celom svete. Zásady proletárskeho internacionalizmu vystupovali vo veľkej miere pri vzniku a vývoji prvej krajiny socializmu.

Po vzniku ľudovodemokratických krajín a v súvislosti s tým po vzniku svetovej socialistickej sústavy zásady proletárskeho internacionalizmu majú naďalej svoju širokú platnosť i vo vzťahu medzi jednotlivými socialistickými krajinami i vo vzťahu medzi jednotlivými socialistickými krajinami i vo vzťahu k pracujúcim kapitalistických krajín.

Akokoľvek narušenie princípov internacionalizmu, či už miestnym šovinizmom a nacionalizmom alebo šovinizmom veľmocenským, je v základnom rozpore s učením marxizmu-leninizmu a s politikou, ktorú uskutočňujú marxistické strany.

Imperialisti sa usilujú rozbiť medzinárodnú jednotu a solidaritu robotníckeho hnutia. Dnes osobitne sa usilujú rozbiť jednotu krajín, budujúcich socializmus, odtrhnúť ich od Sovietskeho sväzu. Usilujú sa teóriami o národnom komunizme poprieť záväznosť základných a spoločných zákonitostí prechodného obdobia od kapitalizmu

k socializmu, usilujú sa vyvrátiť závery o prechodnom období, ktoré vyplynuli z cesty Sovietskeho sväzu. Podstata a skutočné ciele všetkých týchto teórií a mnohých iných, ako sú teórie o tzv. ľudovom kapitalizme, o demokratizácii kapitálu, o živelnom narastaní socialistických prvkov v kapitalizme spočívajú v snahe ideologicky rozvracať jednotu a pevnosť socialistických krajín, rozvracať jednotu ideologických princípov marxistických strán, ospravedlňovať a obhajovať existenciu kapitalizmu. Už sama skutočnosť, že ocom definície národného komunizmu je štátny tajomník USA Dulles, hovorí, komu má táto teória slúžiť. Preto komunistické strany vystúpili s otvorenou a zásadnou kritikou teórie národného komunizmu. Táto kritika nesmeruje proti hľadaniu nových foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu, ale naopak, zdôrazňuje, že formy prechodu k socializmu závisia od okolností, v ktorých sa príslušná krajina nachádza. Kritika však potiera a vyvracia tvrdenia, že národné zvláštnosti sú dôležitejšie ako všeobecné zákony pri prechode k socializmu. Zatiaľ čo marxistické učenie o formách prechodu od kapitalizmu k socializmu, potvrdené už v praxi budovania socializmu v Sovietskom sväze a v ľudovodemokratických krajinách, je založené na zásade medzinárodnej jednoty pracujúcich a na ich spolupráci a vzájomnej bratskej pomoci, teória národného komunizmu popiera tieto zásady, v skutočnosti sleduje ciele znemožniť dezorientovaním pracujúcich vývin a budovanie socializmu, snaží sa rozbiť jednotu socialistických krajín, ktorá je zárukou ich pevnosti proti pokusom a snahám imperialistov o znovunastolenie kapitalizmu na celom svete.

Dejiny stavajú pred komunistov a pracujúci ľud všetkých krajín úlohu vybudovať socialistickú spoločnosť a zabezpečiť jej hospodársky, politický a kultúrny vývin po každej stránke. Nech už sú cesty v boji za vybudovanie socializmu akokoľvek rozmanité, existujú určité základné a nevyhnutné úlohy pre všetky krajiny, bez splnenia ktorých (ak nemáme v chápaní socializmu upadnúť do utópie a sklznúť na pozície obhajcov kapitalizmu, ak v plnej šírke chápeme revolučnosť a kvalitatívnu zmenu, ku ktorej prichádza na prechode od kapitalizmu k socializmu) nemožno v existujúcich podmienkach vybudovanie socializmu uskutočniť.

Medzinárodná situácia sa významne zmenila a stále sa mení v prospech síl socializmu. Prvoradú úlohu v tejto zmene zohrávajú existujúce socialistické krajiny, ich napredovanie v oblasti hospodárskej a politickej a stále sa prehľbujúce rozpory kapitalistickej sústavy. Váha takého faktora, ako bola existencia a víťazstvo Sovietskeho sväzu, umožnila a podstatne uľahčila cestu ľudovodemokratickým štátom. Vytvorenie ľudovodemokratických štátov v Európe priaznivo pôsobilo na víťazstvo čínskej revolúcie. Vytvorenie a rast svetovej socialistickej sústavy na čele so Sovietskym sväzom vnáša nové možnosti pre uplatnenie foriem prechodu od kapitalizmu k socializmu. V tejto situácii je však potrebné stále bojovať proti buržoáznym ideológiám a všetkým formám revizionizmu, ktorý sa v súčasnom období stal hlavným nebezpečenstvom pre medzinárodné revolučné hnutie.

Historický význam v tomto smere zohralo rokovanie predstaviteľov komunistických a robotníckych strán v novembri 1957 v Moskve. Pri uznaní mnohotvárnosti ciest a metód revolučných premien pri prechode od kapitalizmu k socializmu v deklarácii z tohto rokovania sa poukázalo na základné a spoločné zákonitosti, platné pre všetky krajiny, ktoré idú po ceste socialistickej výstavby. Deklarácia zovšeobecňujúca skúsenosti z výstavby socializmu a medzinárodného revolučného hnutia poukázala na tie nevyhnutné opatrenia, ktoré musí každá krajina realizovať, ak jej ide skutočne o výstavbu socializmu.

Takýmito základnými a spoločnými zákonitosťami a úlohami sú „Vedenie pra-

cujúcich más robotníckou triedou, ktorej jadrom je marxisticko-leninská strana, uskutočnenie proletárskej revolúcie v tej či onej forme a nastolenie diktatúry proletariátu v tej či onej forme; zväzok robotníckej triedy so základnou masou roľníctva a inými vrstvami pracujúcich, likvidácia kapitalistického vlastníctva a nastolenie spoločenského vlastníctva základných výrobných prostriedkov; postupná socialistická premena poľnohospodárstva; plánovitý rozvoj národného hospodárstva smerujúci k vybudovaniu socializmu a komunizmu, k zvyšovaniu životnej úrovne pracujúcich; uskutočnenie socialistickej revolúcie v oblasti ideológie a kultúry a vytvorenie početnej inteligencie vernej robotníckej triede, pracujúcemu ľudu a veci socializmu; likvidácia národnostného útlaku a nastolenie rovnoprávnosti a bratského priateľstva medzi národmi; obrana vymožeností socializmu pred pokusmi zahraničných a vnútorných nepriateľov: solidarita robotníckej triedy príslušnej krajiny s robotníckou triedou ostatných krajín — proletársky internacionalizmus.“⁹

Je príznačné, že deklaráciu nepodpisali a na rokovaní sa nezúčastnili predstavitelia Sväzu komunistov Juhoslávie. Predstavitelia tejto strany svojimi revizionistickými hľadiskami vystupujú v základných otázkach proti záujmom medzinárodného revolučného hnutia, proti marxizmu-leninizmu, čo sa zvlášť výrazne prejavilo na VII. sjazde SKJ. Vedúci činitelia SKJ zašli tak ďaleko, že sa rozchádzajú so zásadami, ktoré prijali v Manifeste mieru a svojím postupom objektívne pomáhajú politike imperialistov. Hoci nebezpečenstvo revizionizmu nemožno podceňovať, možno konštatovať, že pokusy revizionistov stroskotávajú na nerozbornej jednote revolučných strán riadiacich sa marxizmom-leninizmom, na ideovo-politickej jednote krajín socialistickej sústavy.

Pre revolučné strany riadiace sa marxizmom je učenie o formách prechodu od kapitalizmu k socializmu, vytvorené klasikmi marxizmu-leninizmu a neustále sa obohacujúce skúsenosťami zo socialistickej výstavby a prínosmi celého medzinárodného revolučného hnutia, bezpečným kompasom na ceste k socializmu.

⁹ Pod zástavou proletárskeho internacionalizmu za ďalšie úspechy v boji za mier, 1957, 13.